

Kapitel 11

Malmö - en stad vid Öresund

FORFATTER: Anders Reisnert, Stadsantikvarie i Malmö Emeritus

EMNEORD: Øresundsbyer, Malmö, byudvikling, bebyggelseutveckling

Fig. 1. Öresund 1585 efter holländskt sjökort. Gedaente vantt Landt van Schonen; als men doer de Sondt zeijst 1585. Malmö Museer MSM 1974.12.06.134 <http://carlotta.malmo.se/carlotta-mmus/web/object/405765>

Abstract

Traces of simple houses and hearths dated to the Late Viking Age have been found on the sand dunes on which the town of Malmö was later established. A seasonal market operated here from the early 12th century. This marketplace developed into a market town in the first half of the 13th century. According to written sources, Malmö was the Danish king's property, at least around 1260.

In the first half of the 13th century, the town began to grow rapidly around its church, which was dedicated to St. Peter. By this time, the herring market had extended across the rest of the sand dunes, as indicated by numerous finds of clay-lined pits.

By the end of the 13th century, a proper town had been established on the initiative of the Danish king Valdemar II the Victorious, with cobbled roads and lanes dividing the town into dwelling blocks

and plots. The earliest urban settlement was initially concentrated around the Romanesque church of St. Peter. The church is first mentioned in 1269 but has now been 14C dated to before 1250. The former marketplace soon became transformed into an urban area. At the very end of the 13th century the first brick houses appeared, and around 1300 the layout of the new St. Peter's church, now in gothic style, was marked out.

During the High and Late Medieval periods, Malmö developed into one of the major mercantile centers in Denmark, trading with many of the Hanseatic towns in Prussia, Mecklenburg and the Netherlands. Lübeck, Stettin, Rostock and Kampen had their own commercial enclaves, Kontore, in Malmö, and a German society represented the remainder of the Hanseatic towns.

At the beginning of the Renaissance, Malmö became an important town for the dissemination of the Lutheran faith. A change from the Prussian Hansa in the Baltic towards the Atlantic economies in Netherlands and England is evident in both the archaeological finds and the town's architectural details.

Den första tiden¹

Staden Malmö anlades på en mindre, vattenomfluten sandrevel vid Öresunds långgrunda strand. Namnet, som bland annat skrevs *Malmøghæ* under medeltiden, består av förleden *malm* i betydelsen sand, grus eller grusig mark. Efterleden betyder hög, kulle eller liten höjd. Namnet alluderar på en låg höjdsträckning på platsen för byn *Malmöie* som var belägen två kilometer inåt land.²

Platsen är inte idealiskt vald för en stad inriktad på storskalig handel och sjöfart. Här fanns visserligen ett välutvecklat omland med stora byar och god tillgång på högvakastande åkermark, men en bra hamn saknades helt. Man var tvungen att använda småbåtar och pråmar för att förmedla handelsvarorna till de större skeppen, som fick ankra upp på Malmös oskyddade redd.³ Däremot var platsen väl avgränsad mot omlandet med stora lagunbildningar. Detta underlättade både det juridiska anspråkstagandet och själva rättigheten till marken. I det basala regalet under medeltiden ingick kungens dispositionsrätt över det som ingen ägde, liksom strandrätt, vrakrätt och havets resurser.⁴ Den sandrevel som staden anlades på var belägen på de omgivande byarnas allmänningsområde, och därmed kunde kungamakten, eller den som ansåg sig förfoga över de kungliga rättigheterna, ta marken i anspråk.

¹ Denna framställning, om än i något annorlunda utförande och med färre bilder, är tryckt i Malmö Stads historia nionde delen. Här är artikeln kompletterad med de senaste undersökningsresultaten i stadens sockenkyrka S:t Petri. Andra arkeologiska undersökningar har också gjorts inom den medeltida staden på senare år. Resultatet från dessa ändrar dock inte den stora berättelsen om stadens utveckling och har därför inte tagits med här.

² Hallberg: *Skånes ortnamn*, 2009, s. 212.

³ Olsen: 'Malmø – en middelalderlig havneby uden havn', 1995.

⁴ Jahnke: *Das Silber des Meeres*, 2000, s. 39 ff; Anglert: 'Landskapets Malmö', 2006, s. 44; Thomasson: 'S'Villanorvm de Malmøghæ', 2008, s. 282 ff.

Fig. 2. Karta över 1400-talets Malmö med de platser som nämns i texten markerade. 1. S:t Petri kyrka. 2. Latinskolan. 3. Medeltida rådhus. 4. Det medeltid torget. 5: Adelgatan. 6. Förstranden. 7. Södergatan. 8. Kalendegatan. 9. Engelbrektsgratan. 10. Kv. von Conow. 11. Kv. Liljan. 12. Kv. Söderport. 13. Kv. Gyllenstjärna. 14. Kv. Fisker. 15. Kv. Neptun. 16. Kv. Västerport. 17. Kv. Gråbröder. 18. Kv. Skepparen. 19. St: Jörgen. 20. Helgeandskloster. 21. Franciskanernas kloster A kv. Skepparen. B. Kungsparken. 22. Dominikanernas konvent. 23. Österport. 24. Västerport. 25. Söderport. 26. Korrebacken. 27: Mot Kirseberg och Fittehamn.

Stadens tillblivelse

Stadens tillblivelse är, som så ofta i Skandinavien, hölj i dunkel. Något fundamentsbrev finns exempelvis inte för staden, och det första kända privilegiebrevet författades av kung Magnus Eriksson 1353.⁵ Detta ger möjligheter för spekulationer kring tiden för stadsgrundläggningen, och frågan har diskuterats flitigt av forskare.

De systematiska arkeologiska undersökningarna kom i gång först efter 1975.⁶ Tidigare ansågs i allmänhet inte kulturlager i städerna som skyddade fornlämningar i Sverige. Men det grävdes både i exempelvis Lund och Sigtuna men då utan hänvisning till den dåvarande tolkningen av fornminneslagen. Genom arkeologin har vi fått nya redskap för daterandet av stadens tillkomst, men som vi skall se i det följande, finns det fortfarande tolkningsalternativ för när staden Malmö kan räknas som stad.

⁵ *Diplomatarium Danicum/Danmarks Riges Breve (DD/DRB) R3 b4 no 67.*

⁶ Rosborn: *Det medeltida Malmö*, 2016. Här har Rosborn tecknat bilden över arkeologins pionjärtid i Malmö.

Fig. 3. Sandrevelen där Malmö så småningom skall bildas. De röda prickarna markerar arkeologiska spår av bebyggelse från 1000-tal till 1200-talets första hälft, alltså innan platsen kan betraktas som stad. Efter Thomasson 2008 s. 287. Här i bearbetning av Petter Lönegård 2020.

Fig. 4. Norra Europas handelstrader under medeltiden. Malmö har ett bra geografiskt läge, centralt i sjöfartens router. Av Anders Reisnert. Bearbetad av Chatarina Ödman.

Historiska källors vittnesbörd

Staden Malmös tillblivelse brukar av arkeologer sättas till cirka 1250, medan historiker gärna använder det första säkra skriftliga omnämnandet om att Malmö är stad 1275 och något eller några årtionden dessförinnan som tidpunkt för tillblivelsen.⁷ Brevet från 1275, där Malmö omnämns, kan betraktas som ett frihandelsavtal som upprättats mellan staden Köpenhamns råd och Malmö.⁸ Av sammanhanget att döma betraktades Malmö otvetydigt som stad vid detta tillfälle. Lennart Tomner publicerade en uppsats 1953 där han öppnar för en äldre datering av stadens tillkomst.⁹ Exempelvis ingår Malmö, tillsammans med Trelleborg, i prinsessan Sofie Eriksdatters (dotter till Erik Plogpenning) hemgift i äktenskapet med kung Valdemar Birgersson av Sverige.¹⁰ Valdemar valdes till kung 1250, men började sin regentperiod efter fadern Birger jarls död 1266. Han regerade fram till 1275, då han avsattes av Magnus Ladulås. Äktenskapets ingående brukar sättas till 1260. Tomner diskuterar om Malmö verkligen var stad 1260, men framhåller att Trelleborg bevisligen var det.¹¹ I ett brev skrivet 1284–85 kallar kung Valdemar Birgersson Malmö för *nostre uille* 'vår stad', då han begär fri lejd för sin tjänare (fogde?) i staden. Valdemar hävdar i samma brev att Malmö är fäderneärvt gods, *patrimonium*.¹² Detta gör att forskare menar att staden är kungligt patrimonium 1260.¹³ Men dokumentet säger ingenting om när orten blir patrimonium. Man kan tolka brevet så att prinsessan Sofies fader, kung Erik Plogpenning (1241–1250), ärvt Malmö efter sin fader, kung Valdemar II Sejr (1202–1241), och fört över staden som hemgift till sin dotter Sofie. Genom Sofies äktenskap med den svenske monarken Valdemar och hennes egen bortgång 1285 kan Valdemar med rätta hävda att Malmö är fäderneärvt. År 1254 finns ett S:t Knutsgille belagt i Malmö.¹⁴ Just Knutsgillet är intressant. Förekomsten av ett Knutsgille i Malmö indikerar att en tillräckligt omfattande handel funnits på platsen för att ett gille av denna status ska ha kunnat bildas. Rimligen borde detta kunna tolkas som att staden varit en fungerande ekonomisk enhet en tid före 1254.

År 1259 finns ett nedslag i *Hakonarsagan* om att kung Hakon låtit uppbringa en kogg utanför Malmö¹⁵, vilket visar att namnet varit så känt i samtiden att krönikans författare använt detta som lägeshänvisning till händelsen. Något senare, 1269, omtalas kyrkan S:t Petri¹⁶ för första gången.

Arkeologiska belägg

Men hur förhåller sig de arkeologiska resultaten till det historiska källmaterialet?

I dag har vi säkra arkeologiska belägg för att en säsongsbunden marknad med sillfångst som bas har ägt rum på platsen för Malmös tillblivelse redan vid 1100-talets mitt¹⁷, men det finns även indicier för att olika aktiviteter ägt rum på denna plats sedan sen vikingatid.¹⁸ Marknadsplatsen omvandlades av de arkeologiska

⁷ Tomner: 'Malmö stads historia före 1500', 1971 s. 181; Tomner: 'Malmöhistoriska notiser 1170–1658', 1993 s. 10; Reisnert: 'Craft in Malmö during the medieval and Renaissance period', 2006 s.66.

⁸ DD/DRB R2 b2 no 252.

⁹ Tomner: 'Malmö och dess 600-åriga privilegiebrev', 1953, s. 7 f.

¹⁰ *Erikskrönikan* s. 41.

¹¹ Tomner: 'Malmö stads historia före 1500', 1971, s. 182.

¹² DD/DRB R2 b9 no 421.

¹³ Andrén: *Den urbana scenen*, 1985, s. 165.

¹⁴ *Danmarks Gilde - og Lavsskraaer fra middelalderen* (DGL) I, s. 33 f; Andrén: *Den urbana scenen*, 1985, s. 165.

¹⁵ Tomner: 'Malmö stads historia före 1500', 1971 s. 180.

¹⁶ DD/DRB R2 b2 no 150,

¹⁷ Brorsson: 'Spåren av tyska köpmän', 2006, s. 201.

¹⁸ Thomasson: 'S'Villanorvm de Malmøghae', 2008, s. 288.

beläggen att döma till stad under 1200-talets första hälft. Arkeologiska undersökningar i kvarteren von Conow och Liljan visar att så varit fallet. Men kan vi komma närmare än så i tid för stadens tillkomst?

Dendrokronologiska dateringar av gravkistor från en av stadens kyrkogårdar, S:t Jörgen, kan föras tillbaka till så tidigt som 1236–1238.¹⁹ Sett som stadsgrundläggande indicium ställs tiden för Malmös stadsetablering i delvis ny dager. Tidigare har det varit svårt att föra dateringen av stadstillblivelsen till före 1250. Detta beror bland annat på avsaknaden av mynt i de äldsta lagren, vilket i sin tur beror på dåliga bevaringsförhållanden.

Att S:t Petri kyrka och dess föregångare på platsen är stadens äldsta sockenkyrka är forskningen överens om, och därmed är rimligen S:t Jörgen stadens andra kyrkogård. Så långt kan man ju tänka sig att staden skulle ha tillkommit före 1238. Å andra sidan kan man inte utesluta att begravningsplatser ägt rum på kyrkogården helgad åt S:t Jörgen, redan innan platsen blivit stad. Här kan man göra jämförelser med Skanörhalvön, där flera begravningsplatser funnits på fiterna, det vill säga de områden som utländska städer hade koncession på.²⁰ Men om båda begravningsplatserna S:t Petri och S:t Jörgen fungerat parallellt är det rimligt att tänka sig att staden varit etablerad. Vidare arkeologiska undersökningar i S:t Petri kyrkas omgivningar borde kunna ge svar på detta, och en undersökning 2018 inne i kyrkan har gett nya ledtrådar (se nedan).

De skriftliga källorna pekar alltså mot en datering kring 1250 men visar att platsen definitivt var stad 1275. De arkeologiska beläggen för en stadstillblivelse visar, med ovan nämnda källkritik, på en bebyggelse drygt 15 år äldre än 1250. Den exakta tidpunkten för stadens tillblivelse kan ju tyckas vara av mindre intresse, men det får konsekvenser för i vilket sammanhang som stadsbildningen ägt rum. Om vi anser att de dendrokronologiska dateringarna av kistorna på S:t Jörgens kyrkogård är ett bevis för att staden funnits då, så har Malmö grundlagts under kung Valdemar II Sejrs (1202–1241) senare regeringsår. Att staden inte nämns i kung Valdemars Sejrs jordebok är inte ett bevis för att stadsgrundläggningen inte ägt rum före jordebokens tillblivelse kring 1231–1241. Det finns andra städer i Danmark som inte nämns i jordeboken men som bevisligen fanns 1233. Dessutom kan Malmö blivit stad direkt efter jordebokens tillkomst. Detta sätter i så fall in Malmö i samma omständigheter som staden Ystad. Här har Sten Tesch nyligen anslutit sig till Anglert & Larssons datering av denna stads grundande till tiden omkring 1230–40.²¹ Tesch hänvisar dessutom till en allmän diskussion om Valdemar II Sejr som stadsgrundläggare. ”Kungen Valdemar II Sejr brukar anses vara den som låg bakom många av de strandknutna 1200-talsstädernas tillkomst. Avsikten var att stärka greppet om riket och att kronan skulle få sin del av de inkomster som följde på sillfisket”.²² Att Valdemar II Sejr varit en stadsgrundläggare av rang och den förste privilegiegivaren inom sitt influensområde har framhållits av andra.²³

Sven Rosborn har presenterat en teori där han menar att Malmö stad tillkommit på initiativ av ärkebiskop Jacob Erlandsen omkring 1254 då Erlandsen utnämns till ärkebiskop i Lund och samtidigt upprätthåller biskopsämbete i Roskilde. Huvudorsaken till etableringen av staden ska i så fall sökas i behovet av ett säkert färjeläge på linjen Roskilde–Köpenhamn och Lund. Höstmarknaden med sill anser han vara av underordnad

¹⁹ Reisnert: 'Malmö: Origin, founding and development', 2016, s. 595.

²⁰ Jahnke: 'A church landscape that disappeared – Hanseatic merchants, churches and the Scanian fairs', 2017, s. 98 ff.

²¹ Anglert & Larsson: 'Landskapets urbanitet och urbanitetens landskap', 2008, s. 98. Tesch: *Ystad revisited*, 2014, s. 12.

²² Tesch: *Ystad revisited*, 2014, s. 13.

²³ Andrén: 'Den urbana scenen', 1985, s. 89.

betydelse. Köpenhamn låg under denna tid under Roskildebiskopens överhöghet. Ärkebiskopsstolen skulle i så fall ha förlorat Malmö efter biskop Jacob Erlandsens död 1274.²⁴

Att Malmö år 1260 benämns som kungligt patrimonium är dock svårt att komma förbi. Om staden då var ett kungligt fädernearv kan den ju rimligen inte vara anlagd av ärkebiskop Jacob Erlandsen knappt 6 år tidigare och fortfarande vara i hans ägo vid hans död 1274. Rosborn anför också en del andra indicier för sin teori som behöver mer plats för att bemötas än vad här står till buds. En initierad diskussion har förts kring regalebegreppet, det vill säga den kungliga dispositionen, i förhållande till Malmö, där slutresultatet blir att kronan anlagt staden.²⁵

År 2018 gjordes utgrävningar inuti S:t Petri kyrka. En grav tillhörig den äldre stadskyrkan, alltså den nuvarande S:t Petrikyrkans föregångare, kunde då enligt C¹⁴-metoden med 95,4 procents säkerhet dateras till mellan 1040 - 1250 alternativt 873 ± 32 år BP.²⁶ Om vi utgår från att den kyrka som var föregångare till dagens S:t Petri var den första stadskyrkan borde denna kunna föras tillbaka till perioden före 1250. Därmed kan vi nu med säkerhet säga att både S:t Jörgen och S:t Petri existerat under 1200-talets första hälft, vilket rimligen stärker att staden etablerats före 1250 och troligast under Valdemar II Sejrs regering.

Därmed passar Malmö in i det gängse mönstret för etablerandet av städer baserade på handel med sill i Skåne.

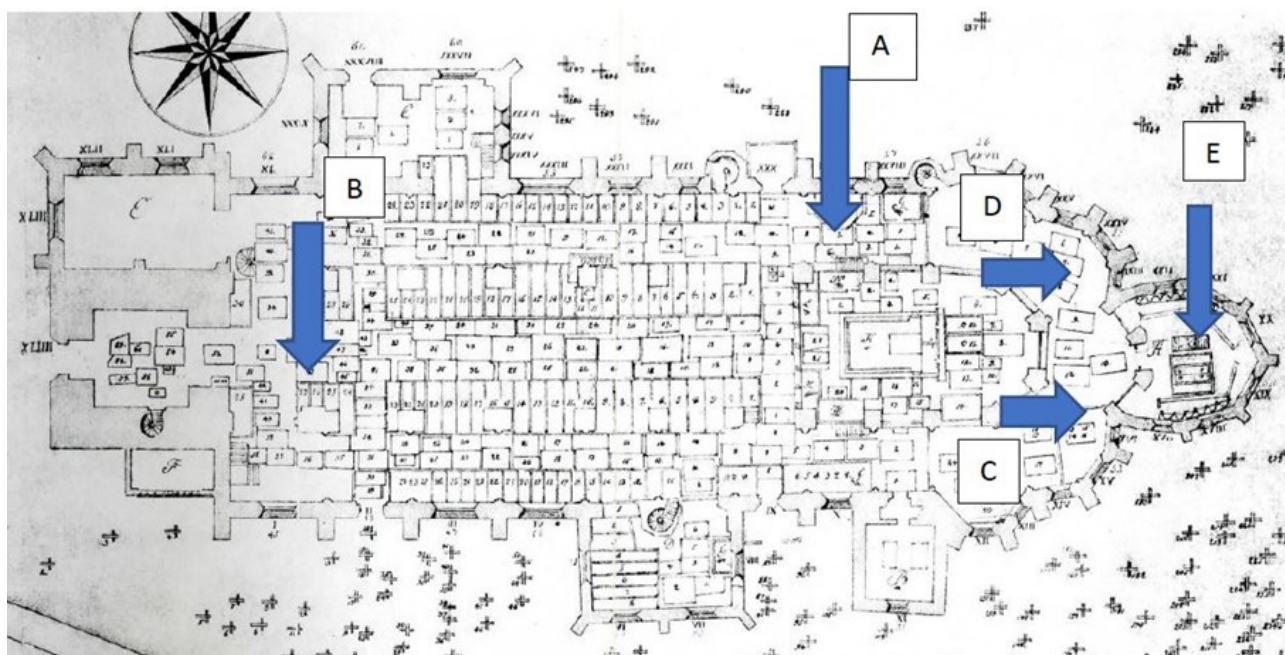

Fig. 5. Plan över S:t Petri kyrka från 1747 av J. Örngren med de omnämnda arkeologiska undersökningarna markerade. A: Schakt mellan pelarna i norra delen av koret. B: Schakt vid sydöstra pelaren i långhuset. C: Schakt sydöstra delen av koromgången. D: Nischer i nordöstra delen av koret. E: Henrik Dringenbergs gravställe.

²⁴ Rosborn: *Det medeltida Malmö*, 2016, s. 89 ff.

²⁵ Thomasson: 'S'Villanorvm de Malmøghae', 2008, s. 295 f.

²⁶ Uppsala Universitet, Ångströmlaboratoriet/Tandemlaboratoriet, Göran Possnert. 2018-09-04.

Arkeologi - de äldsta dateringarna

Vid en sammanställning av arkeologiskt material har konstaterats att nedslagen efter de säsongsmässiga fiskeaktiviteterna är koncentrerade till den västra halvan av det kommande stadsområdet och omfattar ett tiotal platser med dateringar från vikingatid till cirka 1200.²⁷ En diskussion kring överhögheten och utvecklingen av sillfisket och dess reglering under 1200-talet har förts, och Malmö tycks här passa väl in i bilden för de övriga skånska kuststäderna och deras förurbana utveckling.²⁸

Under den äldsta tiden, innan Malmö blivit stad, har spår av mänsklig aktivitet avsatts i form av främst grunda brunnar, gropar och enstaka mindre stolphus. Vägar, möjligen med undantag av Adelgatan (den senare huvudgatan), tycks i vår tids bemärkelse ha saknats, vilket är märkligt i sig. Sillen måste på något vis ha transporterats från stranden och upp till beredningsplatserna, och för detta krävs vagnar och hästar. I den mjuka sanden skär vagnarnas hjul ned i sanden, och någon form av hårdgörande av underlaget för transportsträckorna har varit nödvändig. Dessa kan ha utgjorts av vägbeläggning av trä som tagits bort efter fiskesäsongen. Hur som helst finns inga spår kvar, varför vi inte vet hur infrastrukturen varit organiserad före urbaniseringen av platsen.

Detta skede ersattes cirka 1250 av en kraftig expansion av så kallade lerbottnar inom stadsområdet.²⁹ Lerbottnar har länge varit en, inom arkeologin, omdiskuterad anläggningstyp, men att de på något sätt varit knutna till det medeltida sillfisket är forskningen överens om. De bestod av en nedgrävd flack fördjupning i sanden som klätts med ett tunt lager lera. Lerbottnar har påträffats främst inom stadens västra delar, men förekom även inom dess östra och norra delar.³⁰ Det verkar som om lerbottnarna kan dateras till perioden 1100-tal fram till cirka 1300. Lerbottnarna återfinns i grupper om tre, vilket troligen har att göra med sorteringen av sillen. I en lerbotten har man lagt sill som lämpar sig för saltningen, i en annan har man lagt sillrenset (grummet) och i en tredje bifångsten.³¹ Den senare har troligen konsumerats på plats av marknadens deltagare. Lerbottnarna tycks i början ha lämnats åt sitt öde efter fiskesäsongens avslutande, men under 1200-talets början har dessa, åtminstone i kvarteret Liljan i stadens västra del, täckts med trälock för att kunna användas under nästa säsong.³² En stadigvarande rätt att använda och bruka samma stycke mark hade därmed etablerats. Lerbottnar har bara påträffats i det som senare blir stadsområde. De är exempelvis inte kända på förstranden, som av hävd disponerades av kronan. En undersökning som genomfördes 1985 i kvarteret S:t Gertrud involverade delar av förstranden. Här påträffades spår av stora mängder stolpar, som troligen nyttjats för torkning av sillgarn, men inga lerbottnar.³³

Lerbottnarna kan, bortsett från deras praktiska funktion inom sillfisket, sägas representera det första anspråkstagandet av platsen för ett semipermanent bruk. Detta gäller speciellt när de täckts av trälock mellan fiskesäsongerna. Anledningen till detta förfaringssätt kan tolkas som att enskilda nyttjare nu kunnat hävda förfoganderätten över en speciell del av marknadsområdet över tid. Det kanske inte bör ses som en tendens till urbanisering som föregår själva stadsbildningen men väl ett mer stadigvarande nyttjande av platsens

²⁷ Thomasson: 'S'Villanorvm de Malmøghae', 2008, s. 288 f.

²⁸ Thomasson: 'S'Villanorvm de Malmøghae', 2008, s. 296ff.

²⁹ Thomasson: 'S'Villanorvm de Malmøghae', 2008, s. 289 f.

³⁰ Billberg: 'Malmö under 1200-talet', 1993, s. 120 ff.

³¹ Cardell: *Sorterade sillar för saltning*, 2004, s. 101 ff.

³² Larsson & Balić: 'Kvarteret Liljan genom tiden', 2006, s. 127.

³³ Thörn: Rapport MHM 6825, 1985. Reisnert: 'Malmö under 1200-talet', 1993, s. 143.

resurser. Sillen, dess hantering och handeln med densamma var inte längre en lokal angelägenhet för traktens bönder utan ingick nu i ett större ekonomiskt nätverk kring Östersjön. Keramiken från kvarteret Liljan indikerar varifrån de utländska köpmännen som upprätthöll detta nätverk initialt kom ifrån. Keramiken har främst producerats i de nordvästra delarna av nuvarande Tyskland.³⁴

Topografi och urbanisering

Det verkar som om kvarters- och tomtindelningen i den västra delen av staden genomfördes cirka 1250,³⁵ medan de östra delarna reglerats något tidigare.³⁶ Hur mycket tidigare är i dag svårt att avgöra.

När staden väl var etablerad och urbaniseringsprocessen kommit i gång började orten snabbt att växa. Från 1200-talets första hälft började man med enklare verksamhet på tomterna, vilket strax följdes av lika enkel bebyggelse. Utvecklingen syns tydligt i kvarteren von Conow och Liljan, där läderhantverk i form av bassänger för garvning i båda fallen var de första stadsaktiviteterna.³⁷ Någon form av primitiva byggnader bör ha varit samtida, tätt följda av en enkel bebyggelse på plats. Intressant är att utvecklingen ser likadan ut på båda platserna, trots ett visst geografiskt avstånd, men också i tid. Det verkar som om von Conow-området tagits i bruk ett tiotal år före Liljan-området. Möjligen kan detta tolkas som att det första anspråkstagandet av stadstomten krävt någon form av stadsliknande aktivitet. Alltså något som kunde knytas till produktion och åtföljande organiserad handel.

Var de första Malmöborna kom ifrån är okänt. Möjligen har koncessioner delats ut till borgare från närbelägna städer som mot skattebefrielse etablerat sig i den nybildade stadsmiljön. Eftersom flera städer anlades i stort sett samtidigt i Skåne vid denna tid, kan man tänka sig att en försiktig etablering i flera av städerna ägt rum, där man sedan avvaktat vilka investeringar som gav bäst avkastning. Man kan ju sedan avveckla sitt engagemang i de städer som ger sämst utdelning och koncentrera sig där investeringar var mer lyckade. Detta kan förklara den mycket enkla karaktären på den första bebyggelsen i Malmö och andra städer tillhörande Skånemarknaden. Man har helt enkelt skickat någon ur hushållet som fått uppföra en mindre byggnad och starta verksamheten. Gick det väl vågade man investera i bättre hus. Slutligen har man kanske sänt en son eller en annan nära släkting som flyttat till den nya staden.

Att befolkningen ursprungligen skulle komma från landsbygden ställer jag mig tveksam till. Att vara lantbrukare är väsensskilt från att vara hantverkare, köpman eller administratör i stadens förvaltning. En primitiv form av direkthandel har naturligtvis även landsortsbefolkningen kunnat behärska, men den storskaliga handel av internationell karaktär som utövades på Skånemarknaden krävde att man lärt sig arbetet från grunden. Under senmedeltiden var förhållandena annorlunda. Då fanns en viss mobilitet mellan stadens och landsbygdens befolkningar.

³⁴ Brorsson: 'Spåren av tyska köpmän', 2006, s. 204.

³⁵ Larsson & Balić: 'Kvarteret Liljan genom tiden', 2006, s. 131.

³⁶ Romborg: 'Malmö medeltida bebyggelse', 1982, s. 200. Billberg: 'Malmö under 1200-talet', 1993, s. 120 ff. Reisnert: 'Malmö under 1200-talet', 1993, s. 149.

³⁷ Reisnert: 'Malmö under 1200-talet', 1993 s. 131 ff. Reisnert: 'Craft in Malmö during the medieval and Renaissance period', 2006, s. 561. Larsson & Balić: 'Kvarteret Liljan genom tiden', 2006, s. 131.

Avgränsning och stadsplan

Som ovan antytts hade troligen det landskap där sillhanteringen bedrevs från mitten av 1100-talet ingen egentlig planering. Vi vet inte heller med säkerhet hur stort område som omfattades av själva marknaden. En uppgift i kung Valdemar IV Atterdags (1340–1375) privilegiebrev från 1361 gör gällande att marknaden tidigare förekommit väster om Korrebäcken men nu förbjöds uppförandet av bodar där.³⁸ I stället utgjorde denna bäck den kommunala stadsgränsen mot väster. Vid undersökningar i Norra Vallgatan 2008 påträffades ett dike omedelbart söder om stadsmuren.³⁹ Möjligen utgjorde detta dike gränsen mellan den kommunala staden och det statliga marknadsområdet, kallat *fortåen* eller *förstranden*.

I söder begränsades stadsområdet naturligt av de så kallade Rörsjöarna, och i öster grävdes ett system av diken som stadsgräns som löpte från dagens Drottningtorget till hörnet Baltzarsgatan–Kalendegatan. Här löpte en vik in från Rörsjön, den så kallade Kråkviken. Södergatan följde sin nuvarande linje fram till det nuvarande Gustav Adolfs torg. Här reste sig Söderport, den södra stadsporten. Från denna löpte en landtunga mellan Rörsjöarna och bildade förbindelse med den omgivande landsbygden.

Detta är en något annorlunda utveckling av stadsplanen än vad Sven Rosborn föreslagit.⁴⁰ Det finns dock flera undersökningar söder om Skomakargatan som visar på att stadsbebyggelse varit etablerad här redan under tidigt 1300-tal. Exempelvis gäller detta i kvarteren Gyllenstierna och Söderport. I det senare fallet har rännor med äldre rödgods påträffats som antyder att en tomtreglering gjorts här under 1300-talets början. Dock påträffades inga huslämningar som med säkerhet kunde dateras så tidigt.⁴¹

Fig. 6. Malmö under 1400-talet. Siffrorna visar lägena för de hanseatiska kontoren i staden. 1. Den yngre Stettinergården omnämnd 1442. 2. Det tyska kompaniets hus omtalat 1460. Denna societet bildades 1329. 3. Lübecks kontor. 4. Den stora Rostockergården. 5. Den lilla Rostockergården omnämnd 1452. 6. Den lilla Stettinergården omnämnd 1442. Läget för staden Kampens gård är okänt men kan möjligen ha legat i Kv. Gyllenstjärna. Underlag av författaren, bearbetat av Petter Lönegård 2020.

³⁸ Malmö Stads Urkundsbok (MSU), s. 15. DD/DRB R3 b5 no 395.

³⁹ Olsson & Ödman: *Norra Vallgatan - undersökningar intill den medeltida strandmuren*, 2009, s.17.

⁴⁰ Rosborn: *Det medeltida Malmö*, 2016, s. 327 ff.

⁴¹ Andersson-Koverberg: *Malmö* Nr 2, s 9. I kvarteret 61 Gyllenstjärna har tre större undersökningar gjorts där fynd av borgarkrigsmynt och större komplex av bakugnar från 1300-talet samt tomtindelningar från tidigt 1300-tal MMA. 61:11, 61:12, 61:13.

Fig. 7. Myntmästaren Henrik Dringenbergs gård, tidigare Lübecks kontor och beskickning i Malmö. Rekonstruktion och teckning Anders Reisnert.

Fitindelning och handelshus

I kvarteret Fiskeriet, i stadens västra del har det föreslagits att de äldsta grävda rämnarna på området skulle kunna vara avgränsningar av fit (utländska koncessionsområden), men tolkningen är osäker.⁴² Öster om Österport har inga arkeologiska iakttagelser gjorts, men området närmast staden tycks vara sankt och vattensjukt.

En 1600-talsuppgift nämner att det nedanför Kirseberg funnits en hamn kallad *Fittehamn*. Namnet skulle kunna peka mot att en fitindelning, likt dem som är belagda i Skanör, Falsterbo och Dragör, även funnits i Malmö.⁴³ Förstranden framför den medeltida staden känns väl begränsad för handelns kända omfattning, även om ytor utanför Västerport tidigare använts. Möjligen har handelsområdet i öster följt stranden under medeltiden och sträckts ut till området nedanför Kirseberg. Här känner vi inte topografin och strandområdet kanske var mindre sankt än de partier som vi i övrigt har kunskaper om. Under första hälften av 1300-talet börjar de utländska koncessionerna på marknaden i Malmö vara knutna till specialiserade bebyggelseenheter.⁴⁴ Tyska Kompaniet fick sina äldsta kända rättigheter 1329, medan köpmän från Stettin, Rostock, Kampen och Lübeck hade egna hus och kontor i staden något senare. Staden Kampen, i dagens Nederländerna, hade 1406 en egen gård i Malmö kallad Kamperæleyæ, belägen söderut i staden. Namnet antyder att någon typ av rättigheter har varit knuten till gården.⁴⁵ Staden Rostock innehade två gårdar i

⁴² Lindgren-Hertz: 'Kvarteret Fiskeriet. Utgrävning av ett medeltida strandområde', 1985, s. 55.

⁴³ Rosborn: *Det medeltida Malmö*, 2016, s. 325 f.

⁴⁴ Tomner: 'Malmö stads historia före 1500', 1971, s. 217 ff. Jahnke: *Das Silber des Meeres*, 2000, s. 148. Reisnert: 'Trade in medieval Malmö' 1999, s. 494 ff. Reisnert: 'Craft in Malmö' 2006, s. 84. Reisnert: 'Malmö and the Hanseatic league', 2009, s. 214 ff.

⁴⁵ DD/DRB rep. nr. 4793; Jahnke: *Das Silber des Meeres*, 2000, s. 148.

Fig. 8. Iordningställande av gravsten i S:t Petri kyrka över Rostocks ålderman i Malmö, Conrad Grevesmohle, som avled 1391. Notera riddarhjälm och vapensköld som är kombinerat med bomärke. Här möts borgerliga och adliga ideal. Ett senmedeltida spänne med motiv ur Tristan och Isolde är en del av en adlig kultursfär som upptogs av Malmö's borgerskap under medeltiden. Foto Anders Reisnert 2019 och Malmö Museer. Spännet kommer från den så kallade Druvanskatten och var vid skattens deponering på 1600-talet, en antikvit.

staden, varav den lilla Rostockergården omnämns 1444. Namnet antyder att det måste ha funnits en stor Rostockergård i ett annat läge i staden. Annars hade ju inte gården behövt betecknas som lilla.

En nyligen återställd gravsten i S:t Petri kyrka över en av två åldermän för Rostocks gille, Conrad Grevesmohle, visar att gillet funnits Malmö 1391. De två åldermännen visar gillet betydelse och de kan betraktas som diplomater för Rostocks beskickning i Malmö. Gillet blev, genom fyndet av gravhällen, 50 år äldre.⁴⁶

⁴⁶ Nilsson & Thomasson: *Kalendegatan*, 2009, s. 32 ff. Reisnert: 'Malmö and the Hanseatic league', 2009, s. 215. Reisnert: 'En återställd gravhäll i S:t Petri kyrka', 2019, s. 119 ff.

Stadsplan

Stadsplanen tycks utgå från den *Lange Adelgade*, motsvarande dagens gatusträckning Västergatan, Adelgatan och Östergatan, som anlagts parallellt med stranden där den viktiga höstmarknaden med hanteringen av sill ägde rum. Från denna huvudgata har tvärgator löpt ut, både mot stranden och åt landsidan. En rutnätsplan har troligen eftersträfvats men hänsyn till lokala topografiska förhållanden har gett en oregelbunden stadsplan.

Söderut löpte tre större gator: dagens Engelbrektsgatan, *Den syndre gadhe* och *Calendegade* som alla har gamla anor och tycks ha tillhört den första gaturegleringen under 1200-talet. Själva torget utgjordes av en utvidgning av Adelgatan vilken definierades med stenar, så kallade *Skallar*, där torgets juridiska gräns markerades.⁴⁷

Vid torget uppfördes ett rådhus av tegel, nämnt 1353.⁴⁸ Rådet i Malmö omtalas första gången 1331 men bör ha funnits tidigare⁴⁹, och borgmästare nämns 1360.⁵⁰ Man får ju förmoda att när frihandelsavtalet mellan Malmö och Köpenhamn gjordes upp 1275 så måste Köpenhamns råd haft en likställd motpart i Malmö.⁵¹ Rådhuset skulle under renässansen flyttas till sin nuvarande plats vid Stortorget.

Oftast finner man inte äldre fynd än från tidigt 1300-tal i övriga gator, men de arkeologiska dateringarna vilar här på osäker grund. Lagersekvenserna är svårtolkade, och gatorna kan ha lagts om i sin helhet vid 1300-talets början och då försetts med så kallad knadderstensbeläggning. Senare användes kullersten som gatubeläggning, och denna har återanvänts och satts om ända till 1800-talet.⁵²

Byggnader och gårdar

Inledningsvis var byggnaderna primitiva även i stadens centrala delar, men snart, redan under 1200-talets andra hälft, byggdes betydligt bättre hus, först i korsvirke och därefter i tegel. I kvarteret von Conow fanns redan under 1200-talet, förmodligen 1278–1279, gavelvända hus uppförda på långsmala tomter.⁵³ Mellan tomterna löpte öppna diken vilkas sidor var satta med plankor. Åtminstone ett av husen kan tolkas som en badstuga, vilket visar på långtgående specialisering redan vid denna tid.⁵⁴ Omkring 1300 eller åren dessförinnan uppfördes ett större tegelhus in på den västra tomten, vars bottenvåning troligen varit välvd. Fynden pekar nu mot en köpmannamiljö, medan badhusverksamheten flyttat över till granntomten.⁵⁵

⁴⁷ Bager: 'Malmös byggnadshistoria till 1820', 1971, s. 266.

⁴⁸ Tomner: 'Malmö stads historia före 1500', 1971, s. 211.

⁴⁹ DD/DRB R2 b11 no 13; Tomner: 'Malmö stads historia före 1500', 1971, s. 207.

⁵⁰ Tomner: 'Malmö stads historia före 1500', 1971, s. 207.

⁵¹ DD/DRB R2 b2 no 252.

⁵² Reisnert: 'Infrastructure in Malmö during the medieval period and renaissance', 2004, s. 465 f. Thomasson: 'S'Villanorvm de Malmøghae', 2008, s. 291 f.

⁵³ Reisnert: 'Malmö under 1200-talet', 1993, s. 131.

⁵⁴ Reisnert: 'Infrastructure in Malmö during the medieval period and renaissance', 2004, s. 471.

⁵⁵ Reisnert: 'Gårdar och hus i 1300-talets Malmö', 1994, s. 12 ff. Rosborn: *Det medeltida Malmö*, 2016, s. 47 ff.

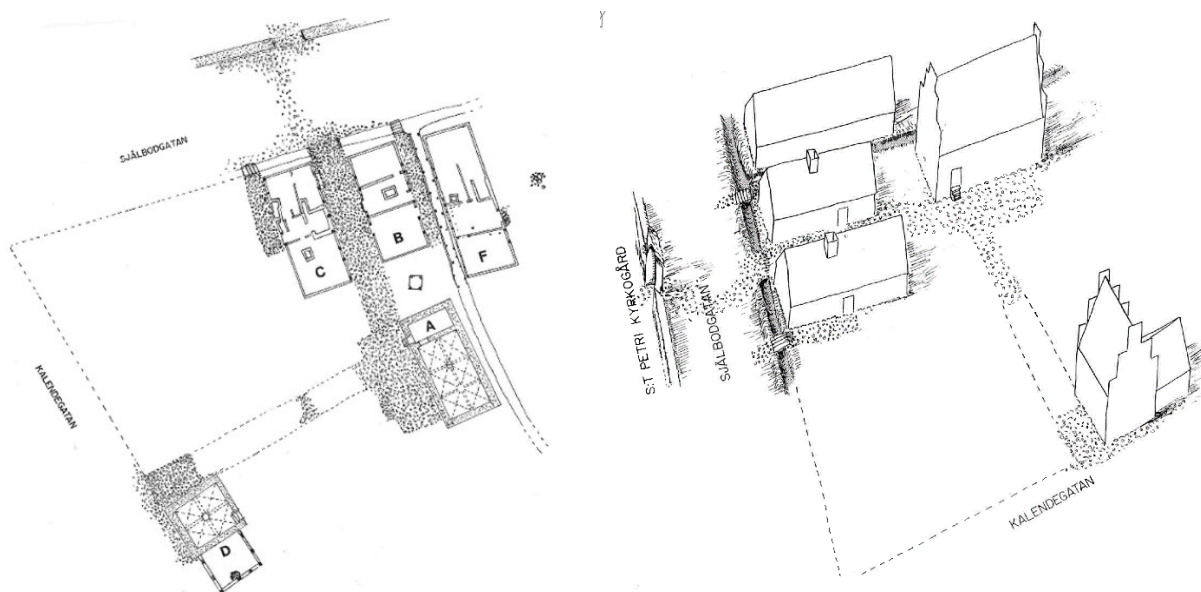

Fig. 9. Kv. von Conow med gavelvända hus och indraget stenhus cirka 1320. Idé Anders Reisnert. Teckning: Jörgen Kling.

Under 1300-talets första hälft uppfördes bodar för hyresändamål längs gatutorgets sydsida.⁵⁶ Detta kan vara de bevarade spåren av regleringen om vem som får bo i staden. År 1353 fastslog nämligen kung Magnus Eriksson (kung av Sverige 1319–1364, kung också över Skåne 1332–1360) i Malmös privilegiebrev att inga tyskar eller utlänningar fick övervintra om de inte var gäster hos en av stadens borgare och betalade samma skatt som denna.⁵⁷ Ett system av bodräckor med hyreslägenheter passar väl med en sådan bestämmelse där utländska köpmän måste hyra in sig över vintern och därmed vara "gäster" hos borgaren som ägde boden. Sådana bodar fanns framför allt längs Adelgatans gatutorg,⁵⁸ men även ett större hus i kvarteret Liljan, med en möjlig datering till 1300-talets början, kan vara en byggnad för uthyrning. Detta visar att den första ekonomiska expansionen hade varit mycket kraftfull. Att uppföra stora byggnader för uthyrning visar att det funnits en stark efterfrågan på lägenheter tidigt, samtidigt som det funnits kapital som kunnat lösgöras för spekulativa byggnadsinvesteringar. Enskilda tegelhus från 1300-talet är delvis bevarade inom andra hus och spridda, främst längs huvudgatan, men även på dess sidogator.⁵⁹

Huvuddelen av bebyggelsen utgjordes av envåningshus uppförda i korsvirkesteknik. Tidigt, redan under 1300-talets andra hälft, ersattes stråtaken av tegeltak. Dessa enklare hus var uppförda på små tomter. De större handelsgårdarna, också uppförda i korsvirke, låg i allmänhet längs de större gatorna. Oftast var dessa gårdar inledningsvis löst planerade, men blev efter hand allt mer reglerade.

Hansan och Malmö

Hur stort det tyska inflytandet över stadens styrelse från början varit är svårt att avgöra. År 1389, då Malmö varit en rådsstad i mer än 100 år, nämns Gotskalk van Lobecke som stadens rådman, och efter 1401 blir han borgmästare. Att han innehade gården Klingenberg vid den långa Adelgatan visar att han stammade från

⁵⁶ Reisnert: 'Gårdar och hus i 1300-talets Malmö', 1994, s. 38 ff.

⁵⁷ DD/DRB R3 b4 no 67. MSU:1ff.

⁵⁸ Bager: 'Malmös byggnadshistoria till 1820', 1971, s. 279.

⁵⁹ Reisnert: 'Malmö under 1200-talet', 1993, s. 9 ff. Reisnert: 'Infrastructure in Malmö during the medieval period and renaissance', 2004, s. 677 ff. Rosborn: *Det medeltida Malmö*, 2016 s. 176 ff. Thomasson: 'S'Villanorvm de Malmøghae', 2008, s. 292 f.

Fig. 10. Rekonstruktion av vårdshus i kv. Gråbröder under 1300-talet. Efter Billy Nielsen. Teckning Anders Reisnert.

Lübeck, där ett torg med samma namn finns i *Lübeck Altstat*.⁶⁰ Namnet Lobecke skulle i så fall kunna vara en omskrivning för staden Lübeck.

Arkeologiskt sett har talrika myntfynd från Hansans städer påträffats,⁶¹ och bland bordskeramiken dominerar tysk keramik genom 1200-, 1300- och 1400-talen. Även i övrigt antyder fynden en hanseatiskt influerad matkultur bland stadens medeltida invånare. Mer sofistikerade delar av den hanseatiska kulturtraditionen såsom användning av heraldiska sköldmärken samt höviska sedvänjor är också kända genom arkeologiska fynd.⁶² Här kan exempelvis nämnas ett senmedeltida spänne föreställande Tristan och Isolde, ett tema som också finns på rådsherrarnas bänk i rådhuset i Tallinn. Bruket av heraldiska sköldar i stället för bomärken är i hanseatisk kontext knutna till att rida tornering, en sysselsättning som annars tillhörde de adliga familjerna.

Stadskyrkan S:t Petri uppfördes i en baltisk tegelgotik som relaterar sig väl till den arkitektoniska särart som kyrkorna i de nordtyska hansestäderna var uppförda i.

⁶⁰ Isberg: *Bidrag till Malmö stads historia D. 2a*, 1897, s. 23. Bager: *Malmös historia i sten*. Del I, 1958, s. 18. Reisnert: 'Stenhusbyggnader och gårdsstrukturer i det medeltida Malmö', 1992, s. 210 ff.

⁶¹ Reisnert: 'The City of Malmö and the Castle Malmöhus', 2000, s. 17 f.

⁶² Reisnert: 'Det jordägande frälset – Rikets bästa män', 2012a, s. 440 f.

Fig. 11. S:t Petri kyrka från sydöst. Kyrkan, som påbörjades kring eller strax efter sekelskiftet 1300 är en stark markör för hansans närvaro i det medeltida Malmö. Infälld nisch se D. Foto: Malmö Museer.

Fig. 12. Cistercienserkyrkan i Bad Doberan med infälld nisch. Kyrkan stod under tak 1296 och huvudaltaret invigdes år 1300. Foto: Anders Reisnert.

Cistercienserkyrkan i Doberan, S:ta Maria i Lübeck, S:t Nikolai i Wismar, S:t Petri i Riga och S:ta Maria i Helsingborg är liksom "Vor Frue" i Köpenhamn nära besläktade med Malmö sockenkyrka.⁶³ De hanseatiska motsvarigheterna tycks ha påbörjats i slutet av 1280-talet eller på 1290-talet. Ett rimligt antagande är att S:t Petri i Malmö grundlagts vid sekelskiftet 1300, medan kyrkan i sin helhet kan ha stått klar i sitt första

⁶³ Bager: 'Malmö byggnadshistoria till 1820', 1971, s. 261 ff. Reisnert, 'Die Sankt-Petri-Kirsche in Malmö' 2011b, s. 152. Rosborn: *Det medeltida Malmö*, 2016, s. 133 ff. I Rosborns framställning finns den hitintills grundligaste genomgången av S:t Petri kyrka i Malmö.

Fig. 13. Utgrävningar i S:t Petri kyrka 2019. Schakt A. Osteologen från Arkeologerna, Caroline Ahlström Arcini, preparerar fram en barngrav och Rikard Hedwall och Sofia Lindeberg, också från Arkeologerna, frilägger koromgångens pelarfundament. Foto: Anders Reisnert.

utförande 1384. En dendrokronologisk datering i korsarmen, i långhusets västligaste del, har gett en datering till ca 1340, något som rimligen visar att korsarmarna stod färdiga på 1340-talet. Som nämnts ovan gjordes 2018 arkeologiska undersökningar inne i kyrkan.⁶⁴ Arbetena är ännu inte avrapporterade, men några preliminära resultat kan här redovisas.

Delar av murverket och det ursprungliga golvet kunde dokumenteras. Undersökningarnas huvudschakt kom att göras i norra delen av koromgången. Här kunde bland annat tegelmurverket i pelarna undersökas och dokumenteras. Det var under en av dessa som en grav påträffades, och kunde provtagas för C¹⁴ datering, se ovan. Pelarna i koromgången är vackert murade med vitkalkade fogar mot ett i övrigt oputsat murverk. Likheter med tyska förebilder gäller inte bara kyrkans exteriör, utan ned till detaljer i den interiöra utformningen följer den sina tyska systerkyrkor. Som exempel kan tas pelarnas utformning med dekorativa avdelningar av svartglaserat formtegel med direkta paralleller i exempelvis S:t Nicolai i Wismar. De tre återupptäckta nischerna i norra delen av den västligaste delen av koromgången har också direkta motsvarigheter i cistercienserkyrkan i Bad Doberan.

Fig. 14. Schakt A. Frilagd pelare i koromgången och detalj av svartglaserad formtegel. Foto: Anders Reisnert.

⁶⁴ av Arkeologerna och Reisnert Kultur & Miljö

Fig. 15. S:t Nicolai i Wismar med detalj av pelare i långhuset. Notera likheten med murverket i S:t Petrikyrka i Malmö.
Foto: Anders Reisnert.

På tre andra ställen i kyrkan kunde uppbyggnaden av murverket och lisenerna i koret dokumenteras. Även det ursprungliga golvets substruktion, i form av ett gjutet kalkgolv, kunde konstateras på tre platser i kyrkan. Ett schakt i södra delen av långhuset visade också uppbyggnaden av denna del av kyrkan. Det ser ut som att hela långhusets grund på kyrkans södra sida, från korsarmens västra sida till och med det första tornet, är uppfört på samma gång. Pilastrarna står här på konsolstenar av huggen kalksten. Tyvärr var tillgängligheten begränsad vid undersökningstillfället, men det konstaterades att konsolstenarna huggits sönder när kyrkan försågs med centralvärme i början av 1900-talet. Troligen har de dock varit av samma typ som de som bär långhusets sydvästligaste pelare.

Fig. 16. Schakt B och C. Fundament till lisener i koromgångens östra vägg samt sockel till västligaste valvpelaren i kyrkans sydsida. Det är här som en bindbjälke på kyrkvinden daterats 1384. Foto: Anders Reisnert.

Det konstaterades också att kyrkans tegelväggar invändigt stått bara. De har varit oputsade med vitmålade fogar. Detta kunde konstateras även högt upp på pelare och väggar och tycks vara det sätt som den invändiga arkitekturen presenterats för en medeltida besökare. Sedan tidigare vet vi att långhuset haft vitputsade valv med akantusrankor i valvkapporna samt att valvribborna varit indelade i randade fält. Det är först i samband med reformationen som kyrkan invändigt vitkalkas och denna färgsättning har kyrkan fortfarande i dag, men nu i en gestaltning från mitten av 1800-talet.

Utvändigt har korets grund samt delar av sakristian i söder undersökts. Delar av myntmästarens Henrik Dringenbergs gravkapell har också kunnat dokumenteras.⁶⁵ Troligen finns myntmästarens grav kvar under täcklocket av kalksten. Även korets och långhusets kontorforers grundläggning dokumenterades. Tegelarkitekturen i staden tycks också i övrigt ha haft likartad gestaltning som motsvarigheterna på andra sidan Östersjön. Som ovan nämnts hade vissa städer anslutna till Hansan egna kontor i Malmö. Lübeck, Stettin, Rostock och Kampen hade egna gårdar, och dessutom fanns en tysk societet med eget hus i Malmö.⁶⁶ Indirekt kan även ett Schwartzkopfgille med S:t Mauritius som skyddshelgon beläggas.⁶⁷ I S:t Petri kyrka hade staden Stettin ett altare invigt till helgonet och i samma kyrka har helgonet avbildats i Krämarekapellet. Skråväsendet, som i Malmö nämns första gången i Magnus Erikssons privilegiebrev från 1353, är också en organisationsform som importerades från Hansans rådsstäder.⁶⁸ I S:t Petri kyrkas senmedeltida krämarkapell finns ett antal av dessa gilleskrån representerade med egna vapensköldar.

Sjöfart

Det var ett betydande antal städer tillhörande Hansan som seglade på Malmö under de sex veckor som höstmaknaden ägde rum. Från sista veckan i augusti till första veckan i oktober 1369 nämns följande städer som handlade på Malmö: Lübeck, Rostock, Stralsund, Wismar, Stettin, Kolberg, Greifswald, Stargard, Kulm, Elbing och Kampen, vilka då försökte få stopp på olovlig handel med saltad sill i staden.⁶⁹ I tullistan från 1375 (se nedan) nämns köpmän från städerna Kampen, Den Briel, Rostock, Stralsund och Lübeck. I pundtullboken från 1398 (se nedan) återkommer Lübeck och Stettin, medan också Hamburg kan adderas till listan.⁷⁰

Den medeltida sjöfarten på Malmö belyses dels genom enstaka dokument, dels också av räkenskaper bevarade i vissa av hansestädernas arkiv. Lübecks pundtullistor och Malmös "Skånes tullista" från 1375 är belysande exempel. Den senare är författad i Malmö av Rostocks notarie Hartwig.⁷¹ Han har noterat skatteinkomsterna från Skånemaknaden i staden mellan 26 augusti och 29 oktober detta år. Intressant är en lista över koggar som var så kallade *Umlandsfarer*, vilka passerade Skagen på sin färd mot Malmö. Dessa skepp hade en skattereduktion, vilket gav vissa konkurrensfördelar. Det rör sig om tjugosex koggar, av vilka inte mindre än femton var från staden Kampen, en stad som ovan nämnts hade ett eget kontor i Malmö. Kampens fogde på Skånemaknaden taxerade själv för tio läster sill. Ytterligare två köpmän från Kampen kan, bortsett från de 15 skepparna, knytas till denna stad. Sillen var enligt dessa räkenskaper den viktigaste handelsvaran.

De så kallade *Pundtullböckerna* i Lübecks stadsarkiv från 1398–1400 är kanske den källa som bäst reflekterar Lübecks särställning på Skånemaknaden i allmänhet och i Malmö i synnerhet. Dessa är i stort sett kompletta

⁶⁵ Sydsvensk arkeologi och Reisnert Kultur & Miljö, 2020.

⁶⁶ Reisnert: 'Trade in medieval Malmö', 1999a, s. 9 ff. Reisnert: 'Malmös handel med Hansan under medeltid', 1999b, s. 495. Reisnert: 'Craft in Malmö during the medieval and Renaissance period', 2006, s. 84.

⁶⁷ Andersson, "Morianen" på Stortorget 1997', s. 60 f. Reisnert, 'Malmö and the Hanseatic league', 2009, s. 213 f. Rosborn: *Det medeltida Malmö*, 2016, s. 149.

⁶⁸ DD/DRB R3 b4 no 67. MSU:1ff. Tomner: 'Malmö stads historia före 1500', 1971, s. 233 f. Reisnert: 'Craft in Malmö during the medieval and Renaissance period', 2006, s. 557.

⁶⁹ Jahnke: *Das Silber des Meeres*, 2000, s. 150.

⁷⁰ Jahnke: *Das Silber des Meeres*, 2000, s. 150.

⁷¹ Jahnke: 'Die Malmöer Schonen Zollliste Des Jahres 1375', 1997, s. 4.

vad gäller marknaderna i Skåne.⁷² Från dessa räkenskaper framgår att åtminstone efter 1399 kom större delen av den sill som exporterades från Skånemarknaden till Lübeck från Malmö. Den totala omsättningen av Lübecks Malmöhandel omfattade år 1399 över 60 000 mark och var därmed större än omsättningen av handeln på Bergen, Stockholm och Sverige i sin helhet tillsammans. År 1400 var Lübecks handel på Malmö betydligt större än hela handeln på resten av Danmark, inkluderat marknaden i Skanör–Falsterbo.⁷³ Under åren 1398–1400 registrerades 89 567 tunnor saltad sill som exporterats till Lübeck från Malmö. Omräknat i moderna tal rörde det sig om cirka 11 000 ton färdig vara. Curt Weibull har hävdats att den totala omsättningen av sill på marknaderna kan räknas i flera hundra tusen tunnor.⁷⁴ Skeppen gick inte tomma från Lübeck. Lasterna bestod av framförallt av tyger, humle, hampa, öl, vin, vax, järn, salt och tomma tunnor. En post som återkommer då och då är *olla*, vilket tolkats som bronsgrytor, men frågan är om inte även keramik, exempelvis Rhenländskt stengods döljer sig under denna titel. Från andra städer nämns även slipstenar, hästar, handkvarnar och kvarnstenar. Hästar skeppades till marknaden i Malmö, men danska dito exporterades också från Malmö till kontinenten på hanseatiska kölar.⁷⁵

Fig. 17. Utgrävningar i kvarteret Liljan av en källare bygd i klinkteknik. Foto: Lindsay Lloyd-Smith 2004.

På återresan till Lübeck var fartygen lastade med sill men även med korn, havre, hasselnötter, smör, hampa, pottaska, färglut, humle och hudar. Som den uppmärksamme läsaren noterat transporterades hampa och humle i båda riktningarna. Troligen beror detta på att varorna haft olika karaktär. Det fanns, och finns, olika humlesorter som var och en ger ölet dess speciella smak och karaktär, vilket motiverar att humle både kunde exporteras och importeras. En del stapelvaror, främst tyger från Flandern, som magasinerades i Malmö en

⁷² Weibull: *Lübeck och Skånemarknaden*, 1922, s. 35.

⁷³ Weibull: 'Lübecks sjöfart och handel på de nordiska rikena', 1966, s. 122. Tomner: *Malmö stads historia före 1500*, 1971, s. 221 ff.

⁷⁴ Weibull: *Lübeck och Skånemarknaden*, 1922, s. 38.

⁷⁵ Jahnke: 'Die Malmöer Schonenzolliste Des Jahres 1375', 1997, s. 16 f.

tid innan de fördes till Lübeck, omnämns också.⁷⁶ Skånemarknaden och i synnerhet handeln på Malmö var lukrativ för Hansan och förklarar också hansestädernas stora intresse för det politiska läget i Skåne.

Allt det nämnda godset gick på skeppsfrakter mellan Lübeck och Malmö. Det totala antalet fartyg för 1398 var 469. År 1399 gjordes 283 resor, och år 1400 seglades det 311 gånger från Lübeck till Malmö.⁷⁷ Weibull konstaterar att detta är minimisiffror och att antalet frakter kan vara större. Fartygen i Pundtullböckerna delas in i två typer; *Navis* och *Scuthæ*, där *Navis* är den större fartygstypen.⁷⁸ En gissning är att koggarna från "Skånes tullista" döljer sig under denna beteckning. Det rör sig alltså om en betydande skeppstrafik mellan Malmö och Lübeck under de sex veckor som sillmarknaden pågick.

För att hantera denna omfattande skeppsfart, måste det ha funnits varvskapacitet på destinationsorten. Det gällde särskilt för de så kallade *Umlandsfarer*, vilkas långa resor bör ha slitit på skepp och utrustning. Att komma till marknadsområdena var sin sak, men man ville ju ha med sig lasten av sill säkert hem också. För att hantera de stora koggar som var ute på riktigt långa och farofyllda resor måste det ha funnits möjligheter att få skeppen reparerade före hemfärden. Om detta tiger de historiskt kända källorna. Det arkeologiska materialet lämnar vissa indikationer om att staden haft tillgång till varvsteknologi. Delar av slaktade skeppssidor har påträffats som stöd för rännor i kvarteret von Conow, längs Engelbrektsgatan, i kvarteret Biet, i kvarteret Fisker och i andra gatugrävningar. Men de tydligaste bevisen för varvsteknologi finns i de källare vilkas väggar uppförts i klinkteknologi. Den innebär att man låter plank av ek överlappa varandra med några centimeter. Skarven tätas med drev bestående av nöthår och tjära, medan plankorna hålls samman med nitar och rombiska brickor. Tekniken var välkänd under järnåldern och medeltiden igenom och användes både för att bygga mindre farkoster, skutor och de större koggar. Inom allmogens båtbyggeri har teknologin använts ända in i modern tid. I Malmö har man alltså även använt metoden för att bygga täta träkällare. När den första källaren dök upp i det arkeologiska materialet föreslogs, helt logiskt, att det rörde sig om skeppssidor från vrak eller skrotade koggar.⁷⁹ Sedan dess har källare som byggts på samma sätt konstaterats i kvarteret Fisker, kvarteret Västerport, kvarteret Gråbröder och inte minst i kvarteret Liljan.⁸⁰ Mängden av och storleken på dessa källare antyder att metoden att bygga varit väl förankrad, att den använts över tid och att den krävt ett stort hantverksskunnande. Rent hypotetiskt kan man tänka sig att båtbyggare arbetat vid varven under fiskesäsongen, men att deras kunskaper använts vid husbyggande under resten av året. Var har då varv varit lokaliserade i medeltidens Malmö? Här kan vi endast spekulera då inga spår ger några ledtrådar. Ett möjligt läge skulle kunna vara det ovan nämnda *Fittehamn* nedanför Kirseberg där större farkoster skulle kunnat ha reparerats.

Medeltidens slut

Under 1400-talet fortsätter staden att växa. En serie donationer och privilegier som utdelades av Erik 7. av Pommern (1397–1439) i början av århundradet stimulerade stadens ekonomi i över hundra år. Genom att initiera ordentliga stadsbefästningar, uppföra en ny borg, ge stadens borgmästare och råd rättigheter att bära guld och förgyllt, att ge staden betydande landarealer och inte minst att tillföra ett stadsvapen lockades

⁷⁶ Weibull: *Lübeck och Skånemarknaden*, 1922, s. 54 ff.

⁷⁷ Weibull: 'Lübecks sjöfart och handel på de nordiska rikena', 1966, s. 50.

⁷⁸ Weibull: 'Lübecks sjöfart och handel på de nordiska rikena', 1966, s. 62 f.

⁷⁹ Rosborn: 'Kv. 35 Neptun', 1976, s. 12. Rosborn: *Det medeltida Malmö*, 2016, s. 45.

⁸⁰ Mårald: 'Träkällare – ett stadsmanér?', 2006, s. 210 ff.

ekonomiska investeringar till staden.⁸¹ Det kändes helt enkelt tryggt och stabilt att utöva handel från Malmö. Planering för att göra Malmö till myntort har möjligen gjorts i kung Eriks kansli, även om myntning först kan beläggas säkert under kung Kristoffer III av Bayern (1440–1448) år 1444.⁸² År 1406 fick staden ett privilegium av påven Innocentius 7. att grunda en latinskola. Denna placerades sydöst om St: Petrikyrka, på kyrkans mark.⁸³ Myntmästarens och den kungliga fogden Henrik Dringenbergs gravsten påträffades nyligen öster om S:t Petri kyrka. Graven har varit lokaliserat i ett gravkapell som han lät uppföra helgat åt *Heliga tre kungar*, kapellet användes också som liberium för både kyrkan och latinskolan.⁸⁴

De statliga investeringarna, inte minst i stadens försvar, lockade till sig adel och förmodligen också nytt kapital. Klosterlivet, som tidigare fört en tynande tillvaro i skuggan av kyrkometropolen Lund, började ta fart. Franciskanerna investerade i nya byggnader, samt så småningom i ett helt nytt kloster, och Helgeandsorden byggde om sitt hus till ett större konvent.⁸⁵ Hantverket blomstrade med en ökad specialisering inom skråväsendet. Skrånas statuter fördes in i Malmös stadsbok, *Registrum Ville Malmöge*, och vissa skrån hade egna altare i S:t Petri kyrka.⁸⁶

Fig. 18. Schakt E. Henrik Dringenbergs gravkapell. Uppmätning inför rivningen 1792. Malmö Stadsarkiv och S:t Petri kyrkas arkiv. Notera ringarna på gravhällen. Dessa återfanns på gravhällen i samma läge vid undersökningarna 2020.

Rättsväsendet fick den form som det kom att ha fram tills att Skåne blev svenskt 1658. Tegelhus uppfördes, och de hanseatiska kompanihusen expanderade. Befästningarna byggdes ut och en kommunal militär slagkraft formerades kring artilleri, infanteri och rytteri. Man började bli en politisk kraft att räkna med i dansk inrikespolitik.⁸⁷ Borgerskapets kontaktnät utvecklades och handeln gick mot en ökad differentiering.

⁸¹ Tomner: 'Malmö stads historia före 1500', 1971, s. 173 ff.

⁸² Galster: 'Jørgen Kock som møntmester', 1956 s. 12; Reisnert: 'The City of Malmö and the Castle Malmöhus', 2000, s. 162.

⁸³ Bager: 'Malmö byggnadshistoria till 1820', 1971, s. 275.

⁸⁴ Bager: 'Malmö byggnadshistoria till 1820', 1971, s. 264.

⁸⁵ Reisnert: 'Monasteries in Malmö', 2014 s. 577 f; Rosborn: *Det medeltida Malmö*, 2016, s. 193 ff.

⁸⁶ Tomner: 'Malmö stads historia före 1500', 1971, s. 234. Rosborn: *Det medeltida Malmö*, 2016, s. 141 ff.

⁸⁷ Bager: 'Malmö medborgarbevapning', 1944, s. 37. Reisnert: 'The City of Malmö and the Castle Malmöhus', 2010, s. 745 f. Reisnert: 'Renässansens stadsbefästningar i Danmark öster om Öresund', 2011b, s. 355 ff.

Malmö dyker nu upp på den offentliga arenan, och flera traktat med internationell prägel upprättas i Malmö i början av 1500-talet.⁸⁸ Överskottet inom handeln och hantverket gjorde att det övre borgerskapet kunde uppföra stora, påkostade tegelhus. I dag finns sex sådana hus bevarade, en liten del av vad som en gång funnits i staden. Jörgen Kock, myntmästare från och med 1518 i Malmö och senare borgmästare, anlätade möjligen Kristian den 2:s byggmästare Michiel Heynrick van Haarlem från just Haarlem i Holland vid uppförandet av sitt stora stenhushuskomplex.⁸⁹

Fig. 19. Myntmästaren och borgmästaren Jörgen Kock, lät tillsammans med sin hustru, Citze Cortsdatter van Nuland uppföra detta respektingivande hus på 1520-talet vid Adelgatan i staden. Foto: Malmö Museer.

⁸⁸ Reisnert: 'Freden i Malmö 1512', 2012b, s. 143 ff.

⁸⁹ Holmberg: 'Jörgen kocks gårds arkitektoniska utsmyckning', 1979, s. 115.

Fig. 20. I början av 1500-talet riktades Malmös ekonomiska intressen västerut. Från Nya Världen, förmedlade via Nederländerna och England, kommer ett nytt formspråk till Malmö. Skulpterade indianhuvuden från 1500-talsspisel, nu i Kompabihuset. Indian från Lembkeska gården daterad till 1540-talet. En kalkon i Thottska huset daterad till 1558 får här representera det västliga inflytandet. Foto Anders Reisnert. Keramik från ett slutet fynd i handelsmannen Jacob Möllers källare i kvarteret Liljan kommer också från västra Europa. Foto: Stefan Hyll.

Under 1500-talets början var staden inte bara ekonomiskt välbärgad utan också en politisk aktör av rang. Handeln med de atlantiska ekonomierna tycks ha ökat. Jörgen Kock var själv troligen bördig från Westfalen, medan hans hustru Citze Cortsdatter van Nulands släkt invandrade från Flandern till Danmark i mitten av 1400-talet.⁹⁰ Det ökade inslaget av holländsk keramik i det arkeologiska materialet är ett indicium för att Nederländerna blev en allt viktigare handelspartner.⁹¹

Några bredare studier över handelns internationella kontakter har ännu inte gjorts utifrån det rikligt förekommande skriftliga materialet, men möjligheter finns att kontrollera de upptagna föremåls härstamning i det tidiga 1500-talets bouppteckningar och därmed finna olika kontaktytor med kontinenten.

Klädeshandeln tycks också alltmer gå via de atlantiska städerna i Flandern och Nederländerna. Inom arkitektur och konst kan det beläggas tydliga kopplingar. Några exempel är indianhuvuden på spiseln från Hans Mickelsens stenhus utförda under 1500-talets andra hälft, medan själva huset byggdes cirka 1523 (nu i Kompanihuset), träskulpturerna på Lembkeska huset från 1550 och inte minst avbildningen av kalkonen i

⁹⁰ *Danmarks Adels Aarbog* (DAA) 1906, s. 331.

⁹¹ Brorsson & Larsson: 'Anteckningar från ett källarhål', 2006, s 239 ff.

Thottska huset från 1558 och slutligen indianhuvudena på fyllnadsträna i Bryggjarlagets hus från 1572. Samtliga antyder att man i den bildvärld som prytt Malmös hus under 1500-talet tagit upp formspråk med förebilder i Nya världen.⁹² England och Holland hade börjat exploatera Nordamerika, något man varit medveten om i Malmö. Eller, om man så vill, visar de arkitektoniska uttrycksmedlen på skiftet från den pommerska hansen till de atlantiska ekonomierna. I klädedräkter återkommer det holländska modet på exempelvis Nils Kuntzes och Anna Ipsdatters gravsten i S:t Petri kyrka.⁹³

Ett slutet fynd av keramik, påträffat i en källare i kvarteret Liljan, visar på de handelsvägar som källarens ägare, handelsmannen Jacob Möller, kunnat nyttja. Fyndet bestod av en servis som legat dold sedan 1598. Fat, krus, grytor och förvaringskärl kom från Danmark, dagens västra Tyskland, Holland, Spanien och Italien.⁹⁴ Det var det västra Europa som nu öppnat sig och nya handelsvägar stod Malmös köpmän till buds. En sista politisk flirt med Lübeck ägde rum i samband med grevefejdens inledning 1534, då förhandlingar fördes mellan en av Malmös borgmästare, Jörgen Kock, och Jürgen Wullenwewer, borgmästare i Lübeck.

Malmö kom att bli den första stad i Skåne som konverterade till Luthers lära. Reformationen har inte avsatt några direkta arkeologiska spår, men syns exempelvis i S:t Petri kyrkas interiör och i ett mer återhållsamt uttryck inom arkitekturen. Det ses exempelvis på Roseningehuset med sin texttavla från 1534 placerad ovan ingångsdörren.⁹⁵ Reformationen påbörjades i Malmö redan 1527, och 1529 godkände Fredrik I (1523–33) Malmös övergång till protestantismen. Här spelade stadens råd en avgörande roll. Borgmästare, som Hans Mickelsen, översatte själv delar av Nya testamentet till det danska språket. Denna bibel trycktes i Leipzig 1524. I Malmö inrättade Oluf Ulriksen ett tryckeri 1528. Han kom närmast från Söderköping, där han tidigare varit i Linköpingsbiskopen Hans Brasks tjänst. I detta tryckeri skulle huvuddelen av Malmös reformationsskrifter komma att utges. En av de viktigaste var onekligen den som Claus Mortensen lät trycka 1528. Han hade för första gången översatt tyska psalmböcker till det danska språket. Psalmboken skulle komma i många upplagor, som ändrades och bearbetades. Senare kom Christian Pedersen till Malmö, och ett andra boktryckeri kunde öppnas. Christian Pedersen var kanik i Lund och en bibel-humanist som följt Kristian II (1513–1523) i landsflykt. År 1529 inrättades ett prästgymnasium för utbildande av evangeliska präster i Malmö. Bland lärarna återfinns vi några av de ledande personerna för reformationens genomförande i Danmark: Frans Vormordsen, Peder Laurensen, Anders Liung, Olof Chrysostomus och även Hans Spandemager och Claus Mortensen, som haft viss betydelse. Gymnasiet avvecklades 1536.⁹⁶

⁹² Reisnert: 'Luxury in Malmö in the medieval period', 2008, s. 635 ff.

⁹³ Bager: *Malmös historia i sten*. Del I, 1958, s. 50.

⁹⁴ Brorsson & Larsson: 'Anteckningar från ett källarhål', 2006, s. 235 ff.

⁹⁵ Magnusson Staaf: 'Aktörerna – renässansens Malmö', 1999, s. 40.

⁹⁶ Schartau: *Malmö högre allmänna läroverk under den danska tiden*, 1929 s. 18 ff. Schlyter: 'När reformationen kom till Malmö' 1969, s. 37 ff. Gierow: *Studier kring Malmö-bogen*, 1979. Holmström: 'Litteraturens Malmö', 1992 s. 157 ff. En modern och relativt heltäckande publikation med essäer om reformationen i Lund, Malmö och Köpenhamn kom ut våren 2019. Se Jarlert (red), *Reformationen i Lund–Malmö–Köpenhamn* 2019. Förhållandena i Malmö belyses främst i följande artiklar: Berntsson: 'Reformationen och klostren', 2019, s. 39 ff. Dreyer: 'Den øresundske reformation', 2019, s. 111 ff. Gardelin: 'Rivningen av Lunds katolska kyrkor', 2019, s. 101 ff; Grell: 'What was the role and significance of Malmø for the Danish reformation?', 2019, s. 73 ff; Jarlert: 'Malmös reformator', 2019, s. 147 ff; Neuhaus: 'Kvitt, fri, ledig och lös', 2019, s. 85 ff; Netterstrøm: 'Lunds domkapitel på reformationstiden', 2019, s. 25 ff; Reisnert: 'Malmö - en stad på väg mot reformationen', 2019, s. 57 ff.

Efter grevefejden var reformationen säkrad, och hela Danmark gick över till den lutherska läran 1536. Malmös politiska ställning mattades av och därmed också den ekonomiska grundvalen för stadens handel. Köpenhamns roll som rikets huvudstad blev allt tydligare, och därmed försvagades också Malmös ställning. Ett försök att investera sig ur krisen och därmed locka nya investeringar till staden gjordes 1546 då ett nytt handelstorg lades ut enligt en renässansplan. I dess fond uppfördes ett av Nordens största rådhus. Satsningen lyckades åtminstone delvis, och Malmö behöll sin ställning som rikets näst största stad så länge den danska överhögheten över Skåne bestod.

Litteraturliste

Otryckt material

Thörn, Raymond: S:t Gertrud. Rapport i Malmö Museers arkiv. MHM 6825, 1985.

Rapport Kv. Gyllenstjärna i Malmö Museers arkiv. MHM: 61:11.

Lindgren-Hertz, Lena: Rapport Kv. Gyllenstjärna i Malmö Museers arkiv. MHM: 61:12.

Persson, Gert & Almqvist, Ulf: Rapport Kv. Gyllenstjärna i Malmö Museers arkiv. MHM: 61:13.

Tryckt material

Andersson, Helge: "Morianen" på Stortorget'. I *Elbogen 1997*. Malmö Fornminnesförenings Årsskrift, Malmö: Malmö Fornminnesförening, 1997.

Andersson-Koverberg, Chatarina: 'Invid Söderport'. I C. Andersson-Koverberg & S. Rosborn (red.): *Malmöya* Nr 2. Malmö Museum, Malmö, 1982.

Andrén, Anders: *Den urbana Scenen. Städer och samhälle i det medeltida Danmark*. Acta archaeologica Lundensia Series In 8°. Nr 13; Lund: Lunds universitet, 1985.

Anglert, Mats: 'Landskapets Malmö', I S. Larsson (red.): *Liljan: om arkeologi i en del av Malmö*, Stockholm: Riksantikvarieämbetets förlag, 2006.

Anglert, Mats & Stefan Larsson: 'Landskapets urbanitet och urbanitetens landskap', I H. Andersson. G. Hansen., I. Øje (red.): *De første 200 årene - nytt blikk på 27 skandinaviske middelaldersbyer*, UBAS - Universitet i Bergen Arkeologiske Skrifter. Nordisk 5. Bergen: 07 gruppen, 2008.

Bager, Einar: 'Malmö medborgarbevapning'. I E. Fischer, L. Ljungberg, A. Svensson, (red.): *Malmös försvar genom tiderna*. Malmö: Allhems förlag, 1944.

Bager, Einar: *Malmös historia i sten. Del I*, Malmö: Allhems förlag, 1958.

Bager, Einar: 'Malmös byggnadshistoria till 1820', I O. Bjurling. (red.): *Malmö stads historia. Första delen*. Malmö: Malmö stad, 1971.

Berntsson, Martin: 'Reformationen och klostren i Köpenhamn, Lund och Malmö'. I Jarlert, A. (red.): *Reformationen i Lund–Malmö–Köpenhamn. Bibliotheca Historico-Ecclesiastica Lundensis 63*, Lund: Lund Universitets kyrkohistoriska arkiv, 2019.

Billberg, Ingmar: 'Malmö under 1200-talet', I *Elbogen 1993*. Malmö Fornminnesförenings Årsskrift. Malmö: Malmö Fornminnesförening, 1993.

Brorsson, Torbjörn & Stefan Larsson: 'Anteckningar från ett källarhål'. I S. Larsson (red.): *Liljan: om arkeologi i en del av Malmö*. Stockholm: Riksantikvarieämbetets förlag, 2006.

Brorsson, Torbjörn: 'Spåren av tyska köpmän', I S. Larsson (red.): *Liljan: om arkeologi i en del av Malmö*. Stockholm: Riksantikvarieämbetets förlag, 2006.

Cardell, Annica: *Sorterade sillar för saltning. Rapport arkeologisk slutundersökning 2004, Kvarteret Liljan 2 och 22. Malmö RAÄ. 20*. Bilaga 3. Malmö: Malmö Kulturmiljö, 2004.

Danmarks Adels Aarbog, (DAA)

Diplomatarium Danicum/Danmarks Riges Breve, utgiven av det Danske sprog og litteraturselskab under ledelse af Franz Blatt m.fl, Köpenhamn. (DD/DRB)

Danmarks Gilde - og Lavsskraaer fra middelalderen 1 – 2, utgiven av Camilius Nyrop 1895 – 1904. Selskabet for Udgivelse av Kilder til dansk Historie. Köpenhamn. (DGL)

Dreyer, Rasmus H.C. 'Den øresundske reformation. Reformationerne i Viborg, København og Malmø og deres teologiske overensstemmelser'. I Jarlert, A. (red.): *Reformationen i Lund–Malmö–Köpenhamn. Bibliotheca Historico-Ecclesiastica Lundensis 63*, Lund: Lund Universitets kyrkohistoriska arkiv, 2019.

Erikskrönikan. Redigering, inledning och kommentar: Sven Bertil Jansson. Kristianstad, 1993.

Galster, Georg: 'Jørgen Kock som møntmester', I *Malmö Fornminnesförenings Årsskrift 1956*. Malmö: Malmö Fornminnesförening, 1956.

Gardelin, Gunilla: 'Rivningen av Lunds katolska kyrkor till fördel för kungamaktens byggande'. I Jarlert, A. (red.): *Reformationen i Lund–Malmö–Köpenhamn. Bibliotheca Historico-Ecclesiastica Lundensis 63*, Lund: Lund Universitets kyrkohistoriska arkiv, 2019.

Gierow, Kristian: *Studier kring Malmö-bogen*. Malmö. Allhems förlag, 1979.

Grell, Ole Peter: 'What was the role and significance of Malmø for the Danish reformation?' I Jarlert, A. (red.): *Reformationen i Lund–Malmö–Köpenhamn. Bibliotheca Historico-Ecclesiastica Lundensis 63*, Lund: Lund Universitets kyrkohistoriska arkiv, 2019.

Hallberg, Göran: *Skånes Ortnamn. Oxie härad och Malmö stad. Serie A Bebyggelsenamn Del 15*. Uppsala: Institutet för språk- och folkminnen, 2009.

Holmberg, Richard: 'Jørgen Kocks gårds arkitektoniska utsmyckning', I *Elbogen 1979. Malmö Fornminnesförenings Årsskrift*. Malmö: Malmö Fornminnesförening, 1979.

Holmström, Bengt: 'Litteraturens Malmö', I Bjurling Oscar (red.): *Malmö stads historia. Del sex*, Malmö: Malmö stad, 1992.

Isberg, Ulrik: *Bidrag till Malmö stads historia D. 2a Stadens magistrat och byfogdar från äldsta tider till fredsslutet i Roskilde 1658*. Malmö, 1897.

Jahnke, Carsten: 'Die Malmöer Schonenzolliste Des Jahres 1375', I *Hansiche Geschichtblätter, Herausgegeben vom Hansichen Gesichtsverein. 115. Jahrgang*. Köln Weimar Wien: Böhlau Verlag, 1997.

Jahnke, Carsten: *Das Silber des Meeres. Fang und Vertrieb von Ostseehering zwischen Norwegen und Italien (12.-16. Jahrhundert). Quellen und Darstellungen zur hansischen Geschichte. Neue Folge/Band XLIX.* Köln Weimar Wien: Böhlau Verlag, 2000.

Jahnke, Carsten: 'A church landscape that disappeared – Hanseatic merchants, churches and the Scanian fairs'. I I. Gustin, M. Hansson, M. Roslund & J. Wienberg (red.): *Mellan slott och slagg Vänbok till Anders Ödman*. Lund: Lund Studies in Historical Archaeology 17, 2017.

Jarlert, Anders: 'Malmös reformator – Skånes reformator – Malmöreformator? Claus Mortensen och historiebruket'. I Jarlert, A. (red.): *Reformationen i Lund–Malmö–Köpenhamn. Bibliotheca Historico-Ecclesiastica Lundensis 63*, Lund: Lund Universitets kyrkohistoriska arkiv, 2019.

Larsson, Stefan & Ivan Balić: 'Kvarteret Liljan genom tiden', I S. Larsson (red.), *Liljan: om arkeologi i en del av Malmö*, Stockholm: Riksantikvarieämbetets förlag, 2006.

Lindgren-Hertz, Lena: 'Kvarteret Fisker. Utgrävning av ett medeltida strandområde', I *Elbogen 1985. Malmö Fornminnesförenings Årsskrift*, Malmö: Malmö Fornminnesförening, 1985.

Magnusson Staaf, Björn: 'Aktörerna – renässansens Malmö', I B. Magnusson Staaf, A. Reisnert, E. Björklund (red.): *Bilden, Boken, Banken, Malmös möte med renässansen*. Malmö: Malmö Museer, 1999.

Malmö Stads Urkundsbok, utgifven af Lauritz Weibull. Monumenta Scaniae Historica, Diplomatarium Civitatis Malmogensis. Malmö 1901. (MSU)

Mårald, Ingvar: 'Träkällare – ett stadsmanér?' I S. Larsson (red.), *Liljan: om arkeologi i en del av Malmö*, Stockholm: Riksantikvarieämbetets förlag, 2006.

Netterstrøm, Jeppe Büchert: 'Lunds domkapitel på reformationstiden'. I Jarlert, A. (red.): *Reformationen i Lund–Malmö–Köpenhamn. Bibliotheca Historico-Ecclesiastica Lundensis 63*, Lund: Lund Universitets kyrkohistoriska arkiv, 2019.

Neuhaus, Sinikka: 'Kvitt, fri, ledig och lös – en tidigmodern skilsmässa i Malmö'. I Jarlert, A. (red.): *Reformationen i Lund–Malmö–Köpenhamn. Bibliotheca Historico-Ecclesiastica Lundensis 63*, Lund: Lund Universitets kyrkohistoriska arkiv, 2019.

Nilsson, Henrik & Joakim Thomasson: *Kalendegatan. Rapport Malmö Museer 2009: Rapport nr 09*. Malmö: Malmö Kulturmiljö, 2009.

Olsen, Olav: 'Malmø – en middelalderlig havneby uden havn', I *Elbogen 1995. Malmö Fornminnesförenings Årsskrift*. Malmö: Malmö Fornminnesförening, 1995.

Olsson, Mona & Ödman, Chatarina: *Norra Vallgatan - undersökningar intill den medeltida strandmuren, Rapport 2009:47*, Malmö: Malmö Museer, 2009.

Reisnert, Anders: 'Stenhusbyggnader och gårdsstrukturer i det medeltida Malmö'. I *Medeltida husbyggande*. Lund: Studies in Medieval Archaeology 9, 1992.

Reisnert, Anders: 'Malmö under 1200-talet', I *Elbogen 1993. Malmö Fornminnesförenings Årsskrift*. Malmö: Malmö Fornminnesförening, 1993.

Reisnert, Anders: 'Gårdar och hus i 1300-talets Malmö', I: *Elbogen 1994. Malmö Fornminnesförenings Årsskrift*. Malmö: Malmö Fornminnesförening, 1994.

Reisnert, Anders: 'Trade in medieval Malmö', I M. Gläser, R. Dunckel, U. Oltman (red.): *Lübecker Kolloquium zur Stadtarchäologie im Hanseraum II: Der Handel*. Lübeck: Schmidt-Römhild, 1999a.

Reisnert, Anders: 'Malmös handel med Hansan under medeltid', I *Elbogen 1999. Malmö Fornminnesförenings Årsskrift*. Malmö: Malmö Fornminnesförening, 1999b.

Reisnert, Anders: 'The City of Malmö and the Castle Malmöhus', I K. Altoja, K. Drake, K. Pospieszny & K. Uotila (red.), *Castella Mare Batici 3-4*. Gdansk, 2000.

Reisnert, Anders: 'Infrastructure in Malmö during the medieval period and renaissance'. I M. Gläser, R. Dunckel, U. Oltmans, J. Scheschkewitz (red.): *Lübecker Kolloquium zur Stadtarchäologie im Hanseraum IV: Die Infrastruktur*. Lübeck: Schmidt-Römhild, 2004.

Reisnert, Anders: 'Craft in Malmö during the medieval and Renaissance period', I M. Gläser, I. Hillenstedt, C. Klimminus-Schneider, D. Mühlenberg (red.): *Lübecker Kolloquium zur Stadtarchäologie im Hanseraum V: Das Handwerk*. Lübeck: Schmidt-Römhild, 2006.

Reisnert, Anders: 'Luxury in Malmö in the medieval period', I M. Gläser, I. Hillenstedt, M. Schneider, C. Klimminus-Schneider, D. Mühlenberg, C. Sheean.(red.): *Lübecker Kolloquium zur Stadtarchäologie im Hanseraum VI: Luxus und lifestyle*, Lübeck: Schmidt-Römhild, 2008.

Reisnert, Anders: 'Malmö and the Hanseatic league', I A. Caunas, I. Ose (red.): *The Hansa Town Riga as mediator between east and west*. Riga, 2009.

Reisnert, Anders: 'Renässansens stadsbefästningar i Danmark öster om Öresund', I S. B. Christensen (red.): *Renæssancens befæstede byer*, Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 2011a.

Reisnert, Anders: 'Die Sankt-Petri-Kirche in Malmö'. I *Backsteinbaukunst zur Denkmalkultur Des Ostseeraums Band II*, Bonn: Deutsche Stiftung Denkmalschutz Monumente Publikationen, 2011b.

Reisnert, Anders: 'Det jordägande frälset – Rikets bästa män', I P. Carelli (red.): *Lunds stads historia – staden och omlandet. Del 1: Medeltiden – en metropol växer fram 990–1536*, Lund: Lunds kommun, 2012a.

Reisnert, Anders: 'Freden i Malmö 1512', I *Elbogen. Malmö Kulturhistoriska Förenings Årsbok 2011*. Malmö: Malmö Kulturhistoriska förening, 2012b.

Reisnert, Anders: 'Monasteries in Malmö', I M. Gläser, C. Kimminius-Schneider, M. Schneider, A. Falk (red.): *Lübecker Kolloquium zur Stadtarchäologie im Hanseraum IX*. Lübeck: Schmidt-Römhild, 2014.

Reisnert, Anders: 'Malmö: origin, founding and development', I M. Gläser, C. Kimminius-Schneider, M. Schneider, A. Falk, (red.): *Lübecker Kolloquium zur Stadtarchäologie im Hanseraum X: Vorbesiedlung, Gründung und Entwicklung*, Lübeck: Schmidt-Römhild, 2016.

Reisnert, Anders: 'En återställd gravhäll i S:t Petri kyrka', I *Elbogen. Malmö Kulturhistoriska Förenings Årsskrift 2018*, Malmö: Malmö Kulturhistoriska förening, 2019.

Reisnert, Anders: 'Malmö - en stad på väg mot reformationen'. I Jarlert, A. (red.): *Reformationen i Lund–Malmö–Köpenhamn. Bibliotheca Historico-Ecclesiastica Lundensis 63*, Lund: Lund Universitets kyrkohistoriska arkiv, 2019.

Reisnert, Anders & Magnusson Staaf, Björn: 'Nya arkeologiska horisonter'. I Johansson, R. J. Andersson, k., Gyllix, S. Larsson, G. Lindstedt. I. Reisnert, A. (red.): *Malmö Stads historia, nionde delen*, Band 1. Malmö, 2020.

Romberg, Thomas: 'Malmös medeltida bebyggelse – några resultat av stadsarkeologiska undersökningar'. I *Bebyggelsehistorisk tidskrift Nr 3, Den medeltida staden*. Stockholm, 1982.

Rosborn, Sven: 'Kv. 35 Neptun'. I *Aktuella Medeltidsgrävningar i Malmö 1*. Stencil (1975–76). Malmö, 1976.

Rosborn, Sven: *Det medeltida Malmö: detektivarbeten under mer än ett sekel i en gammal stads historia*, Riga: Pilemedia, 2016.

Schartau, Sigurd: *Malmö högre allmänna läroverk under den danska tiden*. Malmö, 1929.

Schlyter, Herman: 'När reformationen kom till Malmö', I *Malmö Fornminnesförening Årsskrift 1969*, Malmö: Malmö Fornminnesförening, 1969.

Tesch, Sten: *Ystad revisited. Nya arkeologiska perspektiv på ett gammalt sjörövar- och lurendrejarnäste – trettio år efter projektet Medeltidsstaden*. Sigtuna: Sten Tesch Arkistoria, 2014.

Thomasson, Joakim: 'S'Villanorvm de Malmøghae', I H. Andersson, G. Hansen, I. Øye (red.): *De første 200 årene: nytt blikk på 27 skandinaviske middelaldersbyer*, Bergen: UBAS - Universitet i Bergen Arkeologiske Skrifter. Nordisk 5, 2008.

Tomner, Lennart: 'Malmö och dess 600-åriga privilegiebrev', I *Malmö i hävd och handling*. Minnesskrift och katalog. Malmö: Stadsarkivet, 1955.

Tomner, Lennart: 'Malmö stads historia före 1500', I O. Bjurling (red): *Malmö stads historia. Första delen*. Malmö: Malmö stad, 1971.

Tomner, Lennart: 'Malmöhistoriska notiser 1170–1658', I *Elbogen. Malmö Kulturhistoriska Förenings Årsskrift 1993*. Malmö: Malmö Kulturhistoriska förening, 1993.

Weibull, Curt: *Lübeck och Skåne marknaden. Studier i Lübecks pundtullböcker och pundtullkvitton 1368–1369 och 1398–1400*. Lund, 1922.

Weibull, Curt: 'Lübecks sjöfart och handel på de nordiska rikena 1368 och 1398–1400. Studier i Lübecks pundtullböcker', Lund: *Scandia. Tidskrift för historisk forskning. Band 32 årgång 1966*, 1966.